

Vabariigi Valitsuse määruse „Rahvusvahelise sõjalise koostöö käigus tekitatud kahju hüvitamise nõude menetlemise, kahju hüvitamise ja hüvitisest loobumise kord“ eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

Vabariigi Valitsuse 11. novembri 2016. aasta määrus nr 123 „Rahvusvahelises sõjalises koostöös tekitatud kahju nõude menetlemise, kahju hüvitamise ning hüvitisest loobumise kord“ (edaspidi *kehtiv määrus*) muutub kehtetuks 1. oktoobril 2026, kui jõustub kriisiolukorra ja riigikaitse seadus (edaspidi *KORKS*). KORKS-iga tunnistatakse kehtetuks riigikaitseseadus, mille § 87⁵ lõike 4 alusel on kehtestatud kehtiv määrus. Volitusnormi kehtetuks tunnistamise korral muutuvad selle alusel antavad määrused kehtetuks ja seetõttu kehtestatakse käesoleva eelnõuga uus määrus. Määrusega sätestatakse täpsemad reeglid kahju hüvitamiseks rahvusvahelises sõjalises koostöös. Selgete reeglite olemasolu aitab tagada Eesti võetud rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste, eelkõige Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni liikmesusest tulenevate kohustuste täitmise. Samuti aitab määruses sätestatu kaasa Eestis asuvate isikute varale tekitatud kahju hüvitamisele.

Eesti riik on rahvusvahelises sõjalises koostöös osalenud järjepidevalt 1995. aastast. Liikmesus Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioonis (North Atlantic Treaty Organization – edaspidi *NATO*) kohustab Eestit panustama NATO kollektiivsesse kaitseesse ja ühtlasi annab võimaluse osaleda NATO juhitud missioonides ning seeläbi tihendada sõjalist koostööd ja läbikäimist rahvusvahelisel tasandil. Samal ajal arendatakse edasi ühtset Euroopa julgeoleku- ja kaitsepoliitikat, mis omakorda tihendab Euroopa riikide relvajõudude koostööd. Samuti osalevad kaitseväelased Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (edaspidi *ÜRO*) operatsioonidel.

Eesti rahvusvaheline sõjaline koostöö ei piirdu operatsioonide formaadiga. Eesti ja välisriikide relvajõud teevad iga aasta koostööd rahvusvahelistel sõjalistel õppustel, rahvusvahelistes kaitseprojektides ning sõjalistes peakorterites. Selline koostöö toimub nii välisriikides kui ka Eestis. Eestis toimiva sõjalise koostöö näideteks on regulaarsed Kaitseväge suurõppused ning NATO küberkaitsekoostöö keskuse NATO staabeelemendi (NATO Force Integration Unit – edaspidi *NFIU*) ja Balti Kaitsekolledži töö. Eesti osalus rahvusvahelises sõjalises koostöös on aastate jooksul suurenenud. Kaitseväge osaleb iga aasta umbes 60 rahvusvahelises sõjalises õppuses. Lisaks on Eestis 2016. aastast pidevalt suurenenud liitlaste kohalolu.

Eelnõu seos teiste õigusaktidega

Kahju hüvitamise menetluse käigus tuleb peale määruses sätestatu arvestada ka asjassepuutuvates riigisisestes õigusaktides sätestatud. Sellised õigusaktid on eelkõige riigivastutuse seadus (edaspidi *RVastS*), võlaõigusseadus (edaspidi *VÕS*) ja haldusmenetluse seadus (edaspidi *HMS*). Välisriigis tekitatud kahju puhul lähtutakse selles riigis kehtivatest õigusaktidest siis, kui see on välislepingus ette nähtud. Näiteks Põhja-Atlandi lepingu osalisriikide vahelise relvajõudude staatust käsitleva lepingu (Agreement Between the Parties to the North Atlantic Treaty Regarding the Status of

Their Forces – edaspidi *NATO SOFA*)¹ artikli VIII lõike 5 mõjul laiendatakse saatva riigi vastutust tekitatud kahju eest kõikidele sellistele olukordadele, kus kahju tekitajana vastutaks ka asukohariik. Seega oleneb saatva riigi vastutuse täpne ulatus artikli VIII lõike 5 järgi sellest, mida näevad ette asukohariigis kehtivad riigivastutust reguleerivad õigusaktid.²

Kui kahju hüvitamine on reguleeritud ka välislepinguga, nagu NATO SOFA või muu rahvusvaheline kokkulepe, tuleb määruse kohaldamisel arvestada ka nende sätteid. Määruse ja ratifitseeritud välislepingu vastuolu korral tuleb lähtuda välislepingust.

Eelnõu eesmärk

Eelnõu eesmärk on sätestada laiapõhjaline õigusraamistik rahvusvahelises sõjalises koostöös kahju hüvitamiseks. Sellises raamistikus peab ühelt poolt arvesse võtma rahvusvahelise sõjalise koostöö mitmekülgust, kuid teiselt poolt tagama lihtsa ja selge menetluse kahju taotlejale ning ka menetlejale. Võrreldes kehtiva määrusega on eelnõus tehtud minimaalsed mittesisulisel muudatused.

Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi õigussakonna ametnikud (oigusloome@kaitseministeerium.ee). Eelnõu ja seletuskirja on keeleliselt toimetanud Luisa Keelelahenduste eesti keele vanemtoimetaja Tiina Alekõrs (tiina@luisa.ee).

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu §-s 1 sätestatakse määruse reguleerimisala ja kohaldamisala.

Lõikes 1 sätestatakse eelnõu üldine reguleerimisala. Eelnõus käsitletakse sellise kahju hüvitamist ja hüvitamisest loobumist, mis on tekitatud rahvusvahelise sõjalise koostöö käigus. Kahju tekitamise olukorrad jagunevad kaheks vastavalt kahju tekitajale.

Esiteks reguleeritakse kahju tekitamist nende Eesti isikute poolt, kes osalevad rahvusvahelises sõjalises koostöös. Nende osalejate ring on määratud sama paragrahvi lõikes 2. Need isikud saavad rahvusvahelise sõjalise koostöö käigus tekitada kahju välisriigile nii Eestis kui ka välisriigis. Näiteks on võimalik, et kaitseväelane tekitab välisriigile sõjalise koostöö käigus kahju õppustel, olenemata sellest, kas õppus toimub Eestis või välisriigis. Määruses reguleeritakse vaid välisriigis Eesti riigi esindajate poolt kolmandatele isikutele tekitatud kahju menetlust, sest Eestis loetakse sõjalises koostöös osalevaid välisriigi isikuid enda riigi esindajateks.

Teiseks reguleeritakse kahju tekitamist välisriigi poolt Eesti riigile nii Eestis kui ka välismaal. Määruses reguleeritakse vaid sellist välisriigi poolt kolmandale isikule tekitatud kahju, mis tekitati Eestis, sest välisriigis loetakse Eesti sõjalises koostöös osalevaid isikuid Eesti riigi esindajateks. Sarnaselt esimese punktiga reguleeritakse üksnes sellist kolmandatele isikutele tekitatud kahju, mis on tekkinud Eestis.

¹ Põhja-Atlandi lepingu osalisriikide vaheline relvajõudude staatust käsitlev leping, kättesaadav veebis: <https://www.riigiteataja.ee/akt/814544>.

² S. Lazareff, Status of Military Forces Under Current International Law (1971) lk 303–304.

Määrust rakendatakse olenemata sellest, kas kahju tekitaja ja kahju mõjuala asuvad samas riigis. Sellise lähenemisviisi põhjuseks on tõsiasi, et sõjalise koostöö mõju ei piirdu ühe riigi piiride või jurisdiktsiooniga. Näiteks võib rahvusvahelise sõjalise õppuse või operatsiooni käigus ühe riigi piirialadel tekkinud keskkonnakahju levida üle riigipiiri. Samuti on küberruumi kujunemisega sõjaliseks domeeniks suurenenud tõenäosus, et rahvusvahelise sõjalise koostöö käigus tekitatakse kahju küberruumis. Lisaks tuleb sõjatehnika arengusuundade tõttu järjest rohkem arvestada selliste mehitamata sõidukite kasutamisega, mille juht ei pruugi asuda sõidukiga samas riigis.

Kuigi rahvusvahelise sõjalise koostöö käigus tekitatava kahju all mõeldakse eelkõige otsest varalist kahju, pole välistatud määruse kohaldamine ka teistele kahju liikidele. Näiteks NATO SOFA artikli VIII § 4 kohaselt loobutakse ametikohustuste täitmisel relvajõudude liikmele tekitatud kehavigastuste või surmajuhtumitega seotud kahjunõuete esitamisest.

Lõikes 2 täpsustatakse nende isikute ringi, kes osalevad Eesti poolt sõjalises koostöös käesoleva määruse tähenduses. Määruses lähtutakse rahvusvahelise sõjalise koostöö määratlemisel KORKS-ist, mille § 138 lõikes 1 on nimetatud rahvusvahelise sõjalise koostöö vormid Eesti riigisisese õiguse mõttes. Seega on rahvusvahelises sõjalises koostöös osalejad need isikud, kes osalevad rahvusvahelises sõjalises koostöös KORKS § 138 lõike 1 tähenduses. Eelnõuga ei seata selliste isikute ringile lisapiiranguid. Seega on hõlmatud nii füüsilised kui ka juriidilised isikud. Samuti ei pruugi rahvusvahelises sõjalises koostöös osalejad piirduda vaid Kaitseministeeriumi ja selle valitsemisalaga. Rahvusvahelise sõjalise koostöö mitmekesisus võib tekitada vajaduse kaasata koostöösse teisi valitsusasutusi, aga ka muid juriidilisi ja füüsilisi isikuid. Näiteks ei ole välistatud Eestis toimuval õppusel Politsei- ja Piirivalveameti või Kaitseliidu osalemine koos Kaitseväge ning välisriigi relvajõududega. Igal üksikjuhul peab siiski hindama, kas tegemist oli rahvusvahelise sõjalise koostööga või mitte.

Eelnõus valitud laia käsitlemise eesmärk on tagada, et kahju hüvitamise riigisisest korda kohaldataks olenemata sellest, kes sõjalises koostöös osaleb. Samas tuleb arvestada, et eriseadustega võidakse reguleerida sellise kahju hüvitamist, mille on tekitanud teine valitsusasutus.

Seega on eelnõu tähenduses rahvusvahelises sõjalises koostöös osaleja vaid Eesti riigi nimel tegutseja. Välisriiki ega tema esindajaid ei loeta eelnõu tähenduses rahvusvahelises sõjalises koostöös osalejateks.

Lõikes 3 sätestatakse Kaitsevägele diskretsiooniõigus hüvitada kahju *ex gratia*, st olukorras, kus Eesti riigil puudub kahju hüvitamise kohustus. Nimetatud võimalust võib kasutada, kui see on eelnevalt kokku lepitud õiguslikult siduvas rahvusvahelises kokkuleppes, st välislepingus või ametkondlikus välislepingus. Sätte sõnastuses on lähtutud välissuhtlemisseaduse mõistetest. Näiteks reguleeritakse NATO SOFA artikli VIII § 6 nõudeid, mis ei ole seotud ametikohustuste täitmisega. Sellisel juhul ei ole saatval riigil kohustust kahju hüvitada, kuid saatev riik (teatud juhtudel näiteks Eesti Vabariigi esindajana Kaitseväge) võib hea tahte märgina kahju siiski hüvitada. Samuti on *ex gratia* kahju hüvitamise võimalus ette nähtud Eesti ja Saksamaa

relvajõudude külastuste kokkuleppe artikli 10 lõike 3 punktis f.¹ Kaitsevägi võib sellise otsuse vastu võtta rahvusvahelise koostöö huvides. Näiteks võib niisugune hüvitamine aidata tagada asukohariigi elanikkonna toetust Kaitseväe tegevusele.

Lõikes 4 laiendatakse määruse kohaldamisala ka rahvusvahelistele sõjalistele peakorteritele, kuna see on ette nähtud rahvusvahelises kokkuleppes. Sätte eesmärk on võimaldada määrust kohaldada olukordades, kus kahju tekitamise eest ei vastuta mitte konkreetne välisriik, vaid rahvusvaheline sõjaline peakorter. Eelnõu koostamise ajal kohaldatakse rahvusvahelise sõjalise peakorteri staatust näiteks NATO küberkaitsekoostöö keskusele ja NFIU-le.

Lõikes 5 sätestatakse juhud, mis jäävad määruse reguleerimisalast välja.

Punkti 1 järgi ei reguleerita määruses kahju hüvitamist, mis on tekkinud õiguspärase tegevuse tagajärjel. Näiteks kehtib rahvusvahelises õiguses põhimõte, mille kohaselt ei kohaldata tavapäraseid kahju hüvitamise reegleid sõjakahjude suhtes. Sama põhimõte on sätestatud ka NATO SOFA artikli XV lõikes 1.

Punkti 2 järgi ei kohaldata määrust kahju hüvitamisele, kui kahju tekitaja töö- või teenistussuhe oli kahju tekitamise ajal peatunud. Seega on üldjuhul riigi vastutus piiratud olukordadega, kus asutuse esindaja tegutseb seoses enda töö- või teenistussuhtega. Väljendit „töö- või teenistussuhe“ tuleb siin mõista pigem sisuliselt kui formaalselt. Näiteks RVastS § 12 lõike 2 alusel loetakse avaliku võimu kandja poolt tekitatuks igasuguse selle avaliku võimu kandja ülesandeid täitnud füüsilise isiku poolt vahetult põhjustatud kahju, olenemata sellest, kas ülesandeid täideti teenistussuhte, lepingu, üksikkorralduse või muul alusel. Samuti ei ole õiguslikult välistatud olukord, kus riik talub isiku tegutsemist enda esindajana kooskõlas tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 118 lõikega 2 või kutsub isiku enda ülesandeid täitma tema puhkust ametlikult katkestamata kooskõlas avaliku teabe seaduse sätetega.

Punkti 3 järgi ei reguleerita määrusega tsiviilmissioonil osaleva isiku poolt tekitatud kahju hüvitamist. Muu hulgas tähendab see, et eelnõu ei kohaldata Kaitseväe esindajale, kes osaleb välisriigis tsiviilmissioonil. Sätte eesmärk on eristada rahvusvahelist sõjalist koostööd tsiviileesmärgiga missioonidest.

Punktis 4 välistatakse määruse kohaldamine Eesti rahvusvahelises sõjalises koostöös osalejate omavaheliste varasuhete reguleerimisel. Sellised varasuhted võivad tekkida näiteks olukorras, kus Kaitseväe korraldatud rahvusvahelise sõjalise koostöö käigus tekitab välisriik kahju mõne teise valitsusasutuse varale.

Lõikes 6 sätestatakse Kaitseministeeriumile ja Kaitseväele võimalus kehtestada peale käesoleva määruse lisatingimusi eelnõu reguleerimisalas. Kaitseministeerium võib kehtestada tingimusi kogu Kaitseministeeriumi valitsemisalas, Kaitsevägi võib kehtestada nõudeid Kaitseväe-siseselt. Kehtestatavad nõuded ei või sisaldada

¹ Eesti Vabariigi valitsuse ja Saksamaa Liitvabariigi valitsuse vahelise Eesti Vabariigi kaitsejõudude ja Saksamaa Liitvabariigi relvajõudude liikmete teise lepingupoole territooriumil ajutise viibimise kokkuleppe (Eesti ja Saksamaa relvajõudude külastuste kokkuleppe). (2008). RT II 2008, 34, 102, artikli 10 lõike 3 punkt f, kättesaadav veebis: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13097978>.

täiendavaid nõudeid kahju hüvitamise taotluse esitamisele kahju kannatanud isiku poolt. Sätte eesmärk on võimaldada Kaitseministeeriumil ja Kaitseväel täpsustada kahju hüvitamise praktilist menetlust ning vajaduse korral teha selles muudatusi. Näiteks võib Kaitseministeerium pidada vajalikuks sätestada Kaitseväele lisatingimusi, kui tehakse eelnõu § 7 lõikes 2 või § 8 lõikes 2 nimetatud diskretsiooniotsus. Samuti võib Kaitsevägi näiteks täpsustada isikud, kelle õigus ja kohustus on kahju hüvitamist menetleda.

Lõikes 7 täpsustatakse, et määruse rakendamisel arvestatakse Eesti sõlmitud rahvusvahelisi kokkuleppeid, millega reguleeritakse rahvusvahelise sõjalise koostöö käigus tekitatud kahju hüvitamist. Sellised kokkulepped on eelkõige NATO SOFA, aga ka muud kokkulepped, nagu Eesti ja Saksamaa relvajõudude külastuste kokkulepe ning Eesti Vabariigi valitsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse kaitsekoostöö kokkulepe. Võimaluse korral arvestatakse ka õiguslikult mittesiduvaid kokkuleppeid, nagu vastastikuse mõistmise memorandumid.

Eelnõu §-s 2 sätestatakse tingimused taotlusele, millega õigustatud isik saab nõuda kahju hüvitamist. Sättes seatakse tingimused taotluse menetlejale ja taotluses sisalduvatele andmetele. Taotlust menetleb Kaitsevägi. Sellist taotlust kasutatakse nii välisriigi kui ka Eesti rahvusvahelises sõjalises koostöös osaleja poolt tekitatud kahju hüvitamise menetluses. Esimesel juhul menetleb Kaitsevägi sellise kahju hüvitamist, mille on tekitanud Eestiga rahvusvahelist sõjalist koostööd tegev välisriik. Teisel juhul – kui kahjunõue on esitatud Kaitseväe vastu – menetleb Kaitsevägi taotlust kui kahju tekitaja esindaja ja hilisem kahjunõude hüvitaja. Kahju hüvitamise esitamine Kaitseväe kaudu tagab parima teadmiste kasutamise hüvitamise menetlemisel. Nimelt on Kaitseväel põhjalikud teadmised sellest, kas taotletav kahju kuulub rahvusvaheliste kokkulepete kohaselt hüvitamisele, ning seega ei pea muu asutus kulutama aega esmase teabe kontrollimisele.

Lõikes 1 sätestatakse sellise õigustatud isiku tegevus, kes soovib talle tekitatud kahju hüvitamist. Lisaks kannatanud isikule võib kahju hüvitamist taotleda ka muu õigustatud isik. Näiteks on muu õigustatud isik kindlustusandja, kellele läheb VÕS § 492 kohaselt üle kahju hüvitamise nõue tema hüvitatava kahju ulatuses. Samuti ei pruugi kannatanu taotluse esitamise ajaks elus olla. Nii on Eestis varalise kahjunõude esitamine muu õigustatud isiku poolt võimalik isikule surma põhjustamise korral kooskõlas VÕS §-ga 129. Vastavalt sättele esitatakse taotlus Kaitseväele, kes menetleb taotlust käesoleva eelnõu alusel.

Lõikes 2 on sätestatud, millised andmed tuleb taotluses esitada. Sättega täpsustatakse HMS §-s 14 toodud nõudeid. Lõike 2 järgi on nõutavad andmed:

- kahju kannatanud füüsilise isiku ees- ja perekonnanimi, isikukood või selle puudumisel sünniaeg;
- esindaja kasutamisel lisaks punktis 1 sätestatule esindaja ees- ja perekonnanimi, isikukood või selle puudumisel sünniaeg ning viide esindusõiguse alusele;
- juriidilisest isikust kahju kannatanu ärinimi, registrikood, esindusõigusliku isiku ees- ja perekonnanimi;
- kahju kannatanu ja tema esindaja kontaktandmed;
- kui on teada, siis kahju tekitamise aeg, koht, iseloom ja kahju tekitaja;
- põhjuslik seos kahju tekkimise ja kahju tekitaja tegevuse vahel;

- taotletav kahjuhüvitis;
- taotluse esitamise kuupäev ja taotluse esitaja allkiri.

Küsitavate andmete koosseisu eesmärk on tuvastada kahju saaja ja kahju seos kahju tekitajaga. Samuti saab esitatava teabe alusel hinnata, kas kahjunõue on põhjendatud või mitte.

Lõikes 3 nähakse ette leebemad tingimused taotlusele, mille esitab Eesti rahvusvahelises sõjalises koostöös osaleja välisriigis tekitatud kahju hüvitamiseks. Kui taotluses ei ole võimalik kajastada kõiki andmeid, tehakse seda võimalikult suures ulatuses. Samuti võib kahju suuruse märkida kohalikus vääringus, et lihtsustada õigustatud isikul taotluse esitamist.

Lõikes 4 sätestatakse lõikega 3 samas olukorras leebemad nõuded taotluse vormile. Taotleja huvides võib taotluse esitada nii kirjalikult kui ka suuliselt. Seega ei ole näiteks kirjaoskuse puudumine ületamatu takistus kahju hüvitamise taotluse esitamisele. Niisuguseid olukordi võib esineda riikides, kus on vähene kirjaoskus. Kahjunõuet menetleval ametnikul või töötajal on kohustus suuliselt esitatud taotlus protokollida. Kooskõlas HMS § 18 lõikega 3 allkirjastab protokolli selle koostanud isik.

Lõigetes 3 ja 4 sätestatud kergendatud tingimuste eesmärk on võimaldada õigustatud isikul esitada Eesti rahvusvahelises sõjalises koostöös osaleja poolt tekitatud kahju hüvitamise nõue ka siis, kui tal ei ole juurdepääsu kogu vajalikule teabele või võimekust täita taotlust Eesti standardite kohaselt.

Eelnõu §-s 3 sätestatakse taotluse läbivaatamine Kaitseväge poolt.

Lõikes 1 sätestatakse taotluse asjaolude väljaselgitamise protsess Kaitseväge poolt. Menetluse käigus kontrollib Kaitsevägi kõiki taotluses nimetatud asjaolusid ning vajaduse korral määrab ekspertiisi, et selgitada välja kahju suurus või selle tekke asjaolud. Kaitseväel on taotluse läbivaatamisel õigus nõuda taotlejalt tema käsutuses olevat lisateavet ja -tõendeid taotluses esitatud asjaolude kohta, et veenduda kahju tekkimises ning põhjusliku seose olemasolus välisriigi või Eesti riigi tegevusega.

Lõikes 2 reguleeritakse olukorda, kus taotlust peaks esmaselt menetlema välisriik, kuid taotlus on ekslikult või muul põhjusel esitatud Kaitsevägele. Näiteks NATO SOFA artikli VIII lõike 5 järgi peab vastuvõttev riik menetlema nõudeid, mis tulenevad teise riigi relvajõudude või tsiviilkoosseisu poolt vastuvõtva riigi territooriumil kolmandatele isikutele tekitatud kahjust. Praktikas ei ole aga välistatud, et Eesti rahvusvahelises sõjalises koostöös osaleja poolt tekitatud kahju hüvitamist nõuab õigustatud isik otse Kaitseväelt, kuna ta pole teadlik NATO SOFA või muu sarnase kokkuleppe sätetest. Kooskõlas HMS § 15 lõikega 4 jätab Kaitsevägi sellises olukorras taotluse läbi vaatamata ja selgitab taotlejale, et asi kuulub välisriigi pädevusse, või edastab taotluse välisriigile, teatades sellest taotlejale. NATO praktikas edastatakse nimetatud taotlus välisriigi relvajõududele.

Lõike 3 järgi kaasatakse surma tekitamisel või muu olulise asjaolu ilmnemisel kahju hüvitamise menetlusse Kaitseministeerium. Sätte eesmärk on tagada tundlikes

olukordades erapooletus ning ministeeriumi teadlikkus asjaolude väljaselgitamisest, et vajaduse korral töötada välja ennetusmeetmed edaspidiseks.

Lõike 4 järgi tuleb Kaitseväge üksuste välisriiki lähetamisel määrata vastutav kaitseväelane, kes tagab kahju hüvitamiseks vajalike toimingute tegemise. See tagab kooskõlas menetlusökonoomia põhimõttega, et välisriigis tekitatud kahju menetletakse huvitatud isikutele võimalikult lähedal.

Lõike 5 järgi tuleb menetluse käigus tuvastada rahvusvahelises sõjalises koostöös osaleja vastutus. See tähendab, et taotluse läbivaataja peab hindama, kas Eesti esindaja tekitas kahju tahtlikult või oli see vältitav vms. See tagab muu hulgas, et menetluse tulemusel on võimalik teostada vajaduse korral paragrahvi 4 lõikes 2 nimetatud nõudeõigust.

Lõikes 6 sätestatakse taotluse läbi vaatamata jätmise alused.

Lõikes 7 sätestatakse taotluse rahuldamata jätmise alused.

Seejuures tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et lõigetes 6 ja 7 nimetatud alused ei moodusta kinnist nimekirja taotluse läbi vaatamata ja rahuldamata jätmise alustest. Lõike 6 punkti 3 ja lõike 7 punkti 4 järgi on võimalikud ka teised asjakohased õigusaktides sätestatud alused. Teiselt poolt rõhutatakse nendes punktides, et taotluse saab jätta läbi vaatamata või rahuldamata vaid õigusaktides sätestatud põhjustel. Selliseks õigusaktiks võib olla ka välisleping või ametkondlik välisleping.

Lõikes 8 sätestatakse tingimused otsusele, mille Kaitseväge juhataja või tema volitatud ametnik teeb vastavalt esitatud taotlusele kahju hüvitamise, taotluse rahuldamata jätmise või taotluse läbi vaatamata jätmise kohta. Otsust tegev ametnik võib olla ka kaitseväelane kui avalikus teenistuses olev isik kaitseväge teenistuse seaduse § 7 järgi. Sättes seatakse kahe kuu pikkune tähtaeg, mille jooksul tuleb taotlus menetleda ja otsus teha. Säte on kooskõlas RVastS § 18 lõikega 1, mis on sätestatud samuti kahekuune tähtaeg taotluse lahendamisele.

Kuna välisriigis tekitatud kahju asjaolude väljaselgitamine võib võtta rohkem aega, võimaldab säte Eesti rahvusvahelises sõjalises koostöös osaleja poolt välisriigis tekitatud kahju menetlemise tähtaega kuni ühe kuu võrra mõjuval põhjusel pikendada.

Lõikes 9 sätestatakse kohustus teha taotluse esitajale viivitamata teatavaks see, kas Kaitseväge otsustas kahju hüvitada või mitte. Kooskõlas HMS § 62 lõikega 5 tehakse otsus kahju hüvitamisest keeldumise kohta Eestis teatavaks kättetoimetamisega. Lõike 7 eesmärk on tagada taotleja kui huvitatud isiku teavitamine esimesel võimalusel.

Eelnõu §-s 4 sätestatakse kahju hüvitamine.

Lõike 1 järgi hüvitatakse varaline kahju üldjuhul rahas. Sama põhimõtte on sätestatud varalise kahju kohta RVastS § 8 lõikes 1 ja mittevaralise kahju kohta RVastS § 9 lõikes 1. Rahalise hüvitamise nõuet ei ole sätestatud absoluutsena, et võimaldada teisi õiguspäraseid hüvitamisviise.

Lõikes 2 sõnastatakse kahjuhüvitise suuruse määramise juhisenä diferentsihüpoteesi põhimõte ning kannatanu vastutus kui kahjuhüvitise suurust potentsiaalselt vähendav asjaolu.

Lõike 3 järgi on võimalik kahju hüvitamise asemel ka kõrvaldada kahju tekitamise tagajärjed, kui rahaline hüvitis oleks olnud ebamõistlikult suur. Samuti võib tagajärgede kõrvaldamine olla kannatanule soodsam kui rahaline hüvitamine. Näiteks võib välisriigis olla sobivam asendada hukkunud koduloom uue koduloomaga, sest kannatanule on looma omamine suurema väärtusega kui raha omamine. Sama põhimõte on sätestatud näiteks RVastS § 11 lõikes 3.

Lõikes 4 viidatakse nõudeõigusele, mis Eesti riigil on RVastS-is sätestatud korras. Kahjunõude esitamisel esindab riiki kaitseminister või tema volitatud isik.

Eelnõu §-s 5 sätestatakse Kaitseväge võimalus hüvitada rahvusvahelise sõjalise operatsiooni käigus tekitatud kahju lihtsustatud korras kohe. Sellisel võimalusel on kaks olulist põhjust. Esiteks võib õigustatud isikul seoses kahju kandmisega olla tekkinud kohene rahaline vajadus (näiteks surma põhjustamisel matusekulude kandmine). Teiseks on mitmetes teistes kultuurides tavaks kannatanule tekitatud kahju eest kohe rahalist hüvitist pakkuda. Kohene kahjuhüvitise maksmine on ühtlasi oluline samm poliitilise toetuse tagamiseks ja kohaliku elanikkonnaga sõbralike suhete säilitamiseks. Kui operatsioonialal tekitatakse tsiviilkeskkonnas kahju ja seda kahju kohe ei hüvitata, võib kohalike elanike seas levida vastumeelsus, mis võib ohustada kohapeal olevate Eesti isikute turvalisust. Analoogne kahju hüvitamise võimalus on ette nähtud ka teiste NATO liikmesriikide relvajõududes.

Lõikes 2 sätestatakse kahju kohesele hüvitamisele piirmäär 3200 euro ulatuses.

Lõikes 3 sätestatakse tingimus, et kahju kohese hüvitamise fakt, selle põhjendused ja kahjuhüvitise suurus fikseeritakse esimesel võimalusel kirjalikus vormis. Eelnõus on arvesse võetud, et operatsioonipiirkonnas ei pruugi selline fikseerimine olla kohe võimalik, seega tuleb seda teha esimesel võimalusel. Sellise fikseerimise eesmärk on tagada ülevaade kahju kohe hüvitamise praktikast ja hüvitamise eesmärkidest. Samuti võimaldab see kontrollida kahju kohe hüvitamise otsuste põhjendatust, kahjuhüvitise summade mõistlikkust ja rahaliste vahendite kasutust.

Eelnõu §-s 6 sätestatakse kahjuhüvitise väljamaksmise protseduur.

Lõikes 1 sätestatakse, et kahjuhüvitis makstakse üldjuhul Kaitseväge eelarvest.

Lõikes 2 reguleeritakse olukorda, kus on tehtud otsus kahju hüvitada, kuid kahjuhüvitist ei ole võimalik maksta valitsusasutuse eelarvest. Selline olukord on võimalik, kuna kahju hüvitamise valdkond on oma olemuselt prognoosimatu. Nii võib mõnel aastal, kui toimub tavapärasest enam ühisõppusi, tekkida kahju suuremas väärtuses kui teistel aastatel. Samuti võib juba üksainus intsident põhjustada kahju, mis on tavalisest mitu korda suurem. Sellise kahju puhul võib Kaitseväge juhataja esitada Kaitseministeeriumile põhjendatud taotluse täiendava riigieelarvelise eraldise saamiseks. Võrreldes endise määrusega ei sätestata eelnõus, millistest vahenditest

eraldatakse hüvitis, kui Kaitseväge taotlus rahuldatakse. See tagab Kaitseministeeriumile vabaduse valida sobivate õiguspäraste lahenduste vahel.

Eelnõu §-s 7 sätestatakse kahjuhüvitise tagasimaksmine.

Lõikes 1 sätestatakse kahjuhüvitise regress riigi poolt, kelle tekitatud kahju on Kaitseväge poolt hüvitatud. Sellisel juhul arvatakse tagasimakstu riigi tuludesse.

Lõikes 2 reguleeritakse olukorda, kus välisriik soovib ilma vastava kokkuleppelise kohustuseta hüvitada kahjuhüvitist, mille Kaitsevägi on õigustatud isikule välja maksnud. Heade liitlassuhete huvides on riigid kohati valmis andma panuse ka olukorras, kus neil vastav kohustus puudub. Kuna sellisel otsusel võivad olla laiemad poliitilised tagajärjed, seatakse tingimus, et Kaitsevägi saab sellist hüvitist vastu võtta vaid rahvusvahelise koostöö huvides.

Eelnõu §-s 8 reguleeritakse kahju hüvitamise nõudest loobumist Kaitseväge poolt.

Lõikes 1 reguleeritakse olukorda, kus kahju on tekitatud Eesti riigi varale ja loobumine on antud olukorda reguleerivas rahvusvahelises kokkuleppes ette nähtud.

NATO SOFA artikli VIII lõige 1, samuti mitmed teised vägede staatust reguleerivad rahvusvahelised kokkulepped sätestavad põhimõtte, et relvajõud loobuvad vastastikku üksteise varale tekitatud kahju hüvitamise nõuetest. Samuti sätestatakse NATO SOFA artikli VIII lõikes 2, et loobutakse kahju hüvitamisest muule riigivarale, mis ei ole relvajõudude kasutuses. Sellisele kahju hüvitamise nõuetest loobumisele on ette nähtud piir, mis NATO-ga liitudes määratakse iga riigi rahvusliku vääringu alusel. Algselt põhinesid mainitud summad 500 Inglise naelal.

Lõike 2 järgi võib kahju hüvitamise nõudest loobuda ka olukorras, mis ei ole lõikes 1 nimetatud. Selliseid olukorrad jagunevad üldistavalt kaheks. Esiteks hõlmab see juhtumeid, kus välisriik vastutab Eesti riigile tekitatud kahju eest, kuid puudub kohaldatav loobumisklausliga rahvusvaheline kokkulepe. Teiseks on võimalik olukord, kus välisriigil on küll õiguslik kohustus hüvitada tekitatud kahju, aga see ei ole tekitatud mitte Eesti riigile, vaid õigustatud isikule eelnõu § 2 lõike 1 tähenduses ning Kaitsevägi on isikule kahjuhüvitise välja maksnud. Sellise loobumise otsuse teeb Kaitsevägi, kui loobutakse Kaitseväge eelarvest eraldatud vahenditest. Muudel juhtudel teeb otsuse Kaitseministeerium, kes täiendavate riigieelarveliste vahendite saamise sellisel juhul korraldas.

3. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Kehtiv Euroopa Liidu õigus ei reguleeri riigikaitse valdkonda. Määrus on kooskõlas NATO SOFA kahjunõuete läbivaatamise kohta sätestatuga.

4. Määruse mõjud

Määruse kehtestamisega sätestatakse alused kahju hüvitamiseks rahvusvahelises sõjalisel koostöös. Selgete reeglite olemasolu aitab tagada Eesti võetud rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste, eelkõige NATO liikmesusest tulenevate

kohustuste täitmise. Samuti aitab määruses sätestatu kaasa Eestis asuvate isikute varale tekitatud kahju hüvitamisele. Kuna võrreldes kehtiva määrusega ei tehta eelnõuga sisulisi muudatusi, jääb määruse jõustumise korral kehtima juba olemasolev kord.

5. Määruse rakendamisega seotud tegevused, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

Eelnõu rakendamisega seotud kulud võivad aastati varieeruda. Arvestades liitlasriikide suurenevat kohalolekut Eestis, on tõenäoline ka nende tegevusega seotud kahjuhüvitiste taotluste kasv.

Määruse rakendamiseks vajalikud kulud kaetakse Kaitsevägele eraldatud riigieelarvelistest vahenditest. Eelnõu jõustumine ei too kaasa tulu riigieelarvele.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub 2026. aasta 1. oktoobril, kuna sellel kuupäeval jõustub KORKS, mille § 164 lõike 4 alusel käesolev määrus kehtestatakse.

7. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks Justiits- ja Digiministeeriumile, Rahandusministeeriumile, Välisministeeriumile ning Riigikantsleile ja arvamuse avaldamiseks Kaitsevägele.